

DUBROVAČKI MUZEJI, DOM MARINA DRŽIĆA: (NEDOVRŠENI) KOMADIĆ DUBROVAČKE PRIČE

VESNA DELIĆ-GOZZE

Dubrovački muzeji

Dubrovnik

Plemeniti i dobrostivi skupe, puče stari i mudri, vidim er s ušima priklonitijema i s očima smagljivijemi, stojite za čut i vidjet večeras kugodi lijepu stvar, i sumnjim, ako se ne varam, da vi scijenite i želite vidjet kugodi izvrsnu stvar, a izvrsne stvari u ovizijeh stranah nijesu se dosle činile!

Marin Držić u prologu *Dunda Maroja*, prozne komedije iz 1551. godine, obećava viđenje nove i zabavne stvari, i to u trgovačkome, uličnom Rimu, prikazane od *Pomet družine* i vjerojatno izvedene u dubrovačkoj gradskoj Vijećnici. Što možemo mi, na pragu 500. obljetnice velikoga komediografa, barem prigodničarski obećati?

Prisjetimo se mogućnosti, parafrazirajući misao Rudolfa Arnheima o razlikama između reprodukcije i multiplikacije¹, da se muzejska prezentacija književnih djela i, posredno, njihovih autora, ono što je inače u središtu interesa ovoga dvodnevnog skupa, trebala svrstati u multiplikaciju originala. Dotle se repro-

dukcija, koja svojim obilježjima često oduzima kvalitetu koju ima samo original, može iskupiti samo u oku gledatelja, odnosno konzumenta. Kao umjetnički način proizvodnje brojnih multiplikacija originala, u što osim knjige pripadaju i grafika, fotografija i film, čini da djelo ravnopravno fizički postoji više nego jedanput. Tako gledano, jasnije je da glumac kojega Arnheim ističe kao primjer nije reproducirano ljudsko biće nego vizualni lik s vlastitim pravom na postojanje. Držićeve pisane riječi i njihove osobite međusobne kombinacije ono je što privlači pozornost čitatelja, a ne njegovo fizički prvo ili neko određeno izdanje. Kako ekvivalent čitateljske pozornosti prenijeti na muzejskog označitelja?

Uz Arnheimovu pomoć mogu se riješiti moguće dileme oko statusa *Doma Marina Držića*. Nevelik prostor posvećen našem velikom dramskom književniku iz vremena dubrovačkoga ekonomski i kulturno plodnog 16. stoljeća, u Širokoj ulici broj 7, u kojemu je klerik Držić, po obiteljskom pravu rektorata i upraviteljstva nad nekadašnjom predromaničkom, pregradnjom gotičkom crkvom *Svih svetih* i promijenjenog titulara *Domino*, boravio kao jedan od dvaju rektora od 1526. godine, naslonjen je uz današnju 17-stoljetnu crkvu. Unutarnje površine nešto veće od 120 m² sadašnja je kuća izgrađena također nakon potresa 1667. godine. Od te, susjedne, nekadašnje crkve *Svih svetih* ostao je sačuvan dio kripe s grobom, danas dio *Doma*. Kako je rodna kuća Marina Držića, preko puta Kneževa dvora, također stradala u razornom potresu, a Marin se ionako uz novčanu potporu vlasti 1538., kada je obitelj, nekad vlasteoska, zbog financijskih ne-

¹ Arnheim, Rudolf. *Parables of Sun Light, Observations on Psychology, the Arts, and the Rest*. University of California Press, Berkeley Los Angeles London 1989.

prilika prodala kuću, zaputio u Italiju, logično je to susjedsko, sinegdohijsko mjesto obilježavanja Držićeva dramskog talenta.

Kao što ne postoji dovoljan broj arhivskih podataka za Držićevu biografiju (tako se godinom rođenja smatra 1508.), nema ni sačuvanih predmeta kojima se Držić služio. Njegova kazališna i životna scena, što je, naravno, međusobno gusto isprepletено u njegovim dramskim djelima, prenesena je u *Dom Marina Držića*, koji nije ni memorijalna kuća ni muzej shvaćen u tradicionalnom smislu, odnosno jest i jedno i drugo. Ideja o mjestu podsjećanja, potaknuta od nekolicine, među kojima su bili Marko Fotez i Marijan Matković, *Matica hrvatska* je na pročelju obilježila postavljanjem spo-

men-ploče 1967. godine, a pokušaj obnavljanja “priče Marin Držić” scenaristički je ostvario Slobodan Prosperov Novak i u likovnom postavu Marina Gozze otvorenjem te kuće 1989. godine. Iste je godine organiziran međunarodni simpozij *Marin Držić i zlatne godine Dubrovnika* čiji su idejni tvorc i organizatori Slobodan Prosperov Novak i Ivo Banac. Prvi višegodišnji voditelj *Doma* bio je književnik Feđa Šehović, koji je od 1983. godine ustanovio *Držićev anale*, kolokvij o suvremenoj hrvatskoj drami što se godišnje održavao do 1987.

Godine 2004. u organizaciji Doma Marina Držića, Interuniverzitetskog centra i Dubrovačkih ljetnih igara održan je u franjevačkom samostanu u Rožatu simpozij pod naslovom *Držićevi izazo-*

Slika 1. Prizemlje doma Marina Držića sa dijelom nadsvođenog prostora ranije crkve Svih Svetih i grobom

Slika 2. Satir, iz Skupa, skulptura Ivana Mitrovića

vi 1508.-2004.-2008. *ususret petstote obljetnice piščeva rođenja* uz prisustvo brojnih sudionika i kao uvod u veliko obilježavanje buduće godišnjice.

Kako u nedostatku osobnih i drugih materijalnih artefakata izvanjskim oznakama obilježiti neosporno istaknuto Držićevo stvaralačko značenje i pokazati njegovu kulturnodruštvenu vrijednost? Dio 15-stoljetne balustrade gotičkih lukova ugrađen je upravo za potrebe te memorije u prizemlje *Doma* i postao je sastavnim dijelom stalnog postava te je jedan od malobrojnih originalnih izložaka shvaćenih, i prema arnheimovskoj podjeli, kao neponovljiv uradak. Ostalo je manje ili više izmišljeni, virtualni svijet, kojemu je jedan od ciljeva slije-

diti Držićevo plemenito pretvaranje, “fenganje”. Kazališni kostim Izeta Hajdarhodžića iz *Skupa*, Joza Laurenčića kao Pometeta iz slojevitoga *Dunda Maroja*, lik Hekube te Satira iz *Skupa* na lutkama koje je izradio kipar Ivan Mitrović uvode u Novakov “planet Držić”. Zrcalni zid s pomičnim reproduciranim plakatima i programima Držićevih kazališnih predstava povijest je ponovna otkrivanja, “ogledavanja” Držića na sceni, od prve profesionalne predstave i novovjekovne izvedbe jednog njegovog komada, *Novele od Stanca*, zaslugom Stjepana Miletića u današnjemu

Hrvatskom narodnom kazalištu u Zagrebu, i Fotezove predstave *Dunda* 1938. godine, sa scenografijom Ljube Babića, te ostalih – kao pokazatelja Držićeve aktualnosti i suvremenosti za podatne kazališne interpretacije. Kao svojevrsni interpretativni doprinos brojnih sudionika Držićevoj riječi u organizaciji *Doma*, u klausturu franjevačkog samostana u Rožatu, u Rijeci dubrovačkoj, održan je ljeti 2004. međunarodni cjelodnevni skup *Držićevi izazovi, ususret petstote obljetnice piščeva rođenja*.

Nosilac nižega svećeničkog čina, klerik, orguljaš dubrovačke katedrale 1538., od iste godine i student Sienskog sveučilišta, gdje je izabran za rektora konvikta 1541., glumac u ulozi zaljubljenika 1542. u sien-

skoj privatnoj predstavi, putnik kroz Anconu 1543., Držić je kao nesvršeni student, bez sumnje obilježen utjecajem sienske sredine, 1545. ponovno u Dubrovniku, a od kraja te godine pratilac je, s tajničkim poslovima, austrijskoga grofa, namjernika u Dubrovniku, Kristofa von Rogendorfa, s kojim putuje u Beč, a sljedeće godine nakon poslovnog raskida s njim, kad se grof vraća u Dubrovnik, Držić sudjeluje u njegovu putovanju u Carigrad. Dulji dubrovački boravak za Držića, zvanog još i Vidra, počinje 1547. godine.

U bogatom dubrovačkom Arhivu ostalo je malo što je u vezi s Držićem. Opatica Marta iz samostana svetog Andrije tuži Držića zbog neplaćanja stanarine. Najstariji sačuvani Držićev autograf jest priznanica iz 1551. za dug prijatelju Mar-

tinu Šumičiću. Često u dugovima, Držić 1553. prihvaća mjesto pisara u Gradskom uredu za sol. Iz sljedeće godine sačuvana je Držićeva tužba za uvredu protiv Ivana Dračevice. Zabilježen je i napad motkom na Držića, te kažnjavanje napadača. Kasnija mjenica napisana Držićevom rukom potječe iz 1556. godine. Filozof Nikola Gučetić 1591. piše da je u svojoj mladosti glumio u Držićevoj prisutnosti. U Veneciji 1562. svećenik Držić postaje kapelan nadbiskupa, a sljedeće se godine ponovno pojavio u Dubrovniku. Godine 1566. Držić u Firencu upućuje četiri urotnička pisma vojvodi Cosimu Mediciju tražeći pomoć za svrgavanje vlasti dubrovačke vlastele. Pisma ostaju bez odgovora. Iduće godine, 2. svibnja, Marin Držić preminuo je u Veneciji.

Slika 3. Skup, skulptura Ivana Mitrovića sa kostimom Izeta Hajdarhodžića iz istoimene kazališne predstave

Što se vezano za sve to nalazi u *Domu Marina Držića*? Reklo bi se da je *Dom* uspješno zamišljen, ali nedovršen i do kraja neostvaren muzejski koncept, čija se prezentacija znatnim dijelom oslanja na različite medije, one koje Muzej u čijem sklopu *Dom* djeluje dostatno ne prati, vjerojatno katkad zbog nedovoljnog razumijevanja svega što bi muzealstvo moglo sadržavati s obzirom na predmet na koji se referira. Iz pripremnih radova na *Doma* otkriven je zatrpan nadsvođeni prostor crkve *Svih svetih* s grobovima, od kojih je jedan danas vidljiv i zaštićen staklenom stijenkom, zamišljen kao poveznica, putokaz (vizualno još neostvaren u slikovnoj projekciji ploče iz Italije) prema nepoznatome mjestu Držićeva groba u crkvi *Svetih Ivana i Pavla* u Veneciji.

U istom je prostoru “aleja držićologa”, osoba zaslužnih za otkrivanje pojedinih Držićevih osobitosti. U njoj su Jere Držić, Đuro Matijašević, Saro Crijevića, Stjepan Miletić, Armin Pavić, Milan Rešetar, Jean Dayre, Mihovil Kombol, Frano Čale i, zasad posljednji po redoslijedu, Leo Košuta, a slijede dva ispražnjena mjesta za buduće vlasnike medaljona. Na malom bočnom stubištu prema crkvi skulptura je Držićeva ponovnog scenskog otkrivača Marka Foteza u sjedećem položaju. Posjetitelji *Doma*, vođeni tehnički već zastarjelim audiovodičima, sa svakim stepenikom koji vode na prvi kat i koji su, poput filmskog kadra, nositelji značenja, prelaze po jednu godinu, i to penjući se unatrag u vrijeme, od buduće 2008. kao 500. godišnjice od Držićeva rođenja do

Slika 4. Medaljoni aleje držićologa u prizemlju stalnog postava

niza godina koje su obilježile Držićevu biografiju, pa do posljednjeg stepenika na drugom katu, koji nosi godinu 1508., tj. godinu Držićeva rođenja. Na prvom katu, uz prostor vitrina zamišljenih kao kutije vremena, za raznovrsne privremene izložbe, pa tako i one suvremenih izložaka, organiziran je niz izložbi, od one prve, nakon svečanog otvorenja *Doma* 24. kolovoza 1989. godine, s naslovom *Produkti zlatarskog obrta u Kotoru*, do pojedinačnih monografskih izložbi kojima je prethodilo arhivsko istraživanje: izložbe iz povijesti dubrovačke fotografije (Silvino Maškarić, Cesare Damiani, Josip Berner), izložbe skulptura malih formata Damira Mataušića, objekata u *papier machèu* Nives Čičin Šain, izložbe knjiga *Suvremenici Držića*.

Na istom je katu ključaonica za pogled na likove s crteža i slika renesansnog vremena. Iza višestrukih zastora (usput rečeno, fotočelija koja bi trebala pokretati elektromotor za otvaranje zastora nije još postavljena) krije se reprodukcija lika firentinskog vojvode Cosima Medicija, koji nije odgovorio na Držićevu beznađnu težnju za promjenom u njegovim urotničkim pismima.

Na drugom katu *dum Marinove* jedine kuće u Dubrovniku, uz rekonstrukciju Držićeve radne sobe, koja je ujedno i spavaća, postavljeno je računalo s popisom svih izdanja autorovih djela te djela napisanih o Držiću. Stvarajući u doba u kojemu je Dubrovnik imao sve attribute neovisne države, koja se 1526. formalno izdvojila iz ugarsko-hrvatskog kraljev-

Slika 5. Rekonstrukcija Držićeve radne i spavaće sobe na drugom katu stalnog postava

stva (prvi službeni naziv Republika pronađen je u dokumentima 1441., iako notar spominje Dubrovačku Republiku i krajem 15. st.), Držić sastavlja samosvojno književno tkanje utemeljeno na njegovu poznavanju antičke baštine i talijanskoga suvremenog stvaralaštva. Tadašnji službeni jezici u Dubrovniku bili su latinski i talijanski, a narodni se jezik u tim službenim dokumentima nazivao *lingua slava*. Nedaleko od crkve *Od Domina* nalazila se i ulica *Među crjevjarre*, čija dnevna i noćna kretanja, taj život interpoliran u kazališnu “arabesku komedije” sa svojim *fenganjem* (“dvojestvenost” po Zvonimiru Mrkonjiću) kao sastavnim dijelom, spominje i Držić. To je vrijeme razvoja graditeljstva i obrtništva te za autorov izoštreni osjećaj realnosti – brojnih aluzija na najbližu sredinu, a kako kaže Cvito Fisković, “kameni središnji grad pružio je Držićevim igrama doličnu pozornicu”. Postavši i đakon, Držić od 1548. niže svoja dramska djela, stihovane pastirske igre, kojima, osim kasnije *Grižule*, pripadaju danas izgubljeni *Pomet* te *Tirena* iz 1549., koja već ima i naturalističkih dijelova. Na svadbi Martolice Zamagne izvedena je *Novela od Stanca*, a o pokladama, na svadbenom piru Vlaha Držića 1551., *Tirena*, čija je izvedba na otvorenoj pozornici bila onemogućena zbog bure, kao i *Venera i Adon*, a u starom objektu Vijećnice (izgorjela 1816. i potpuno srušena 1863.), kao nastavak *Pometa* – prozni *Dundo Maroje* sa svojim govorom ulice. Između 1553. i 1555. godine izvedene su na svadbenim svečanostima *Skup*, pa *Đuho Krpeta*, kao parodija pastoralne poezije, a 1556. *Plakir* (ili *Grižula*), spoj fantazije i realizma. Godine 1559. izvodi se Držićev slobodni prepjev, stihovana preradba Euripidove i Dolceove *Hekube*.

Tijekom 16. stoljeća u malu, tzv. plavu knjigu, kao jedini izvor za najbolja Držićeva djela, prepisano je osam njegovih komedija u prozi, ali su kasnije dvije nestale, a ostale su oštećene. Ta je knjižica 1702., još ne jako okrnjena, bila izvorom dum Đuru Matijaševiću za gramatiku i rječnik hrvatskog jezika. Dakle, glavna komedija Marina Držića ostala je u rukopisima koji nisu potpuni. Svršetka nemaju *Dundo Maroje* i *Skup*, a *Pomet* je izgubljen; još se u 19. stoljeću tragedija *Hekuba* pripisivala Mavru Vetranoviću. Zagubljene su i *Tripče de Utolče*, *Pjerin*, *Arkulin*, *Karanje*. Sačuvana su tri primjerka drugoga izdanja iz 1607. *Pjesni ljuvenih*, Držićevoga kratkog kanconijera u konvencionalnoj, petrarkističkoj tradiciji, nastala od prve, nestale knjižice, tiskane u Veneciji 1551., naslova *Pjesni ujedno slavljene s mnogim drugim i lijepim stvarmi*. *Tirena*, koja je tiskana 1630., sačuvala se u dva primjerka, od kojih se jedan čuva u Dubrovniku.

U blizini, u sklopu drugoga kata *Doma*, na zidnoj je plohi izravno planirano mjesto za oslikani pregledni prikaz genealoškog stabla obitelji Držić (Darsa). Ta bi tabla Marinovih predaka sadržavala sve pripadnike obitelji koja je u Dubrovnik došla iz Kotora. Ideja Slobodana Prosperova Novaka da se u omanjemu tavanskom prostoru smjesti informatički centar sa svim natuknicama koje bi, aktiviranjem na računalu, uvele u Držićev pojmovnik, samo je započet i nikada nije ostvaren, ali bi se skorim tiskanjem *Leksikona Marina Držića* u izdanju Leksikografskog zavoda iz Zagreba računalnim apliciranjem leksikona to moglo ostvariti. U tijeku je skupljanje slikovnoga i arhivskog materijala koji bi putem digitalnog zapisa, na interaktivnom CD-ROM-u jezikom

računalnog medija, smještenoga u prizemlje *Doma* Marina Držića, virtualno iznio život i djelo našega najvećeg komediografa.

Uspješni bi se muzejski postav u svojoj potrebi “pričanja priče”, nužno trebao odnositi prema predmetu izlaganja kao primijenjena umjetnost prema svome predlošku ili da ostanemo na području književnosti, onako kako, primjerice, kazališna izvedba odnosi prema diskursu koji je njezino ishodište: sačuvati duh djela moguće je samo u vlastitoj interpretaciji, koja istodobno, različitim izražajnim sredstvima ne iznevjerava svoj predložak. Pritom su različite tehnike sredstvo i prijenosnik značenja, s utjecajem na poruku. Upravo zbog nedostatka originalnih, fizičkih predmeta *Dom Marina Držića* trebao bi biti mjesto nematerijalnog doživljaja pisca: onoga po čemu je Držić i zabilježen kao naš najznačajniji renesansni književnik i kazališni autor. Na način artaudovskog kazališta² koje okupira sva osjetila, *Dom* bi mogao biti, a još nije, mjesto sveobuhvatne audio-vizualne okupiranosti osjetila, sinkretičke energije koja zrači iz Držićeva djela, koja privlači i koja uznemirava.

Veličajnost stvaranja Marina Držića zaslužuje mjesto njegova obilježavanja, ali ne nužno, kad je riječ o Dubrovniku, kao dio ili kutak pripojen gradskom kazalištu ili manifestaciji *Dubrovačkih ljetnih igara*, i to jednostavno zato što se Držićevo *umjeteonstvo* riječima ne treba iscrpljivati samo u dokumentarističkom praćenju i skupljanju plakata, programa

ili fotografija pojedinih, više ili manje recentnih kazališnih izvedbi. To je muzejskom posjetitelju možda najprimjerenije mjesto stvaranja “slike o Držiću”, vizionarske i pokatkad uznemirujuće, kao što, uostalom, ni područje kulture nikad nije neutralna zona i kao što bi se to moglo ostvariti i s drugim muzejskim primjerima bogate dubrovačke književne baštine, Gundulića ili Vojnovića. Jedan od izložaka, i to na vratima prizemlja, “ključ je XVI. st.”, praćen stihovima Luka Paljetka napisanim za *Dom*:

*Za ovim je vrat' mi mjesto
Gdje Fortuna ima prijesto,
ali znaj, ma o tom muč':
Ovo nije od njih ključ!
Tko ga ima taj ga nema
Jer ga ima kratko stiskat,
Tko ga nema taj ga ima
jer ga nema dugo iskat.*

Da ne bude zablude, muzejske posjetitelje ne prati uvijek prevrtljiva renesansna Fortuna, sudbina ili udes u uspješnosti prenošenja i primanja poruke putem muzejskih izložaka: iako to donekle ovisi o posjetitelju, više je to stvar slojevitosti, iz susjedstva, iz konstelacije predmeta u novom okruženju i njihova načina komuniciranja, bilo sazdanih od različitih materijala, što bi na književnom području odgovaralo riječima neponovljivo posloženih tintom i perom, bilo da se “jedinствена veza riječi” umnožava na tiskarskom stroju. Kao što je Držić za potrebe svadbene drame, stvaralački se podvrgavajući zahtjevima, stvarao *šenu*, pastoralnom igrom ispunjenu scenu, ali s aluzijama na aktualne prilike i moralne probleme, tako se od memorije književniku, barem

² Artaud, Antonin. *Kazalište i njegov dvojnik*, preveo Vinko Grubišić. Hrvatski centar ITI-UNESCO. Zagreb, 2000.

nam se tako čini, i to ne samo iz nužnosti prizivanja nepostojećih pojedinačnih materijalnih činjenica, zahtijeva prera- da njegova književna djela u odjek mu- zejskog postava.

Ako ne inzistiramo na doživljaju proi- zašlome iz znatiželje voajerizma, koji se nerijetko zadovoljava tek osobnim, fizički neponovljivim tragom rukopisa, nego umjesto toga pozornost više usmje- rimo na djelovanje stvaralačkoga djela i njegovu posebnu aromu, tada muzejsko područje može biti idealna pozornica. U “ideji Držića” dosegnutoj u muzejski vitalnoj dinamičnosti različitih medija fizičko bi nepostojanje originala za muzej književnika bilo izazovni početni zada- tak; važno je od posjetitelja, u muzejski poželjnom procesu opredmećenja teksta, napraviti sudionika. Kao i uvijek, to ovi- si o pojedinačnom slučaju uspješnosti prezentacije, čime smo već, uz znanje, na području kreativnosti sudionika uključenih u projekt “muzealizacije”, koji je uvijek, neizbježno, i prenošenje, doslovno i u prenesenom smislu, radilo se o reprodukciji ili o originalu i njego- voj multiplikaciji.

MUSEUMS OF DUBROVNIK- THE HOME OF MARIN DRŽIĆ: A PIECE OF THE STORY OF DUBROVNIK

Founded in the end of the eighties, the Home of Marin Držić was envisaged as a place that would keep alive the idea of the great figure in Croatian literature. The Home is located near the church where Držić served as a rector, and on the ground floor there are remains of the crypt with a grave belonging to the church that stood there before the earthquake in 1667. The building of the Home was built during the Baroque period, on the loca- tion where Držić had to stay because of his duties as a rector.

As a result of the lack of original objects belong- ing to Držić, the Home tries to recreate the story about the author's life and work through various media (slides, CD, sound system...). Lectures and symposiums are held concerning the theme of Držić and his time, as well as themes concerning his predecessors and followers in Dubrovnik. One such symposium was held in 2004 with the title “Držić's challenges 1508-2004-2008 - on the eve of the five hundredth anniversary of the author's birth” with twenty participants. One of the aims of the Home is the publication of Držić's works, as well as works dealing with Držić.

An English translation of Držić's conspiracy let- ters is being prepared. A part of the exposition in Zagreb will be in the form of a reminder concern- ing the rich literary heritage of Dubrovnik and the possibilities of its presentation. The author of this text knows that Dubrovnik Museums holds a partial bequest by Ivo Vojnović (for example his death mask). Within the framework of ICOM's Committee or as an initiative on the national lev- el, the links between museums and authors could be much better.